

Efectes col·laterals de la ‘desinència zero’ en la flexió verbal algueresa*

Maria-Rosa Lloret

Departament de Filologia Catalana

Universitat de Barcelona

1. Introducció

La morfologia verbal algueresa presenta la característica, compartida amb el balear, de no tenir cap marca explícita de flexió en les primeres persones del singular del present d’indicatiu: *mat, trob, deix, tus, cant*. Aquest és el sistema del català antic, però la singularitat del català insular és haver mantingut aquestes formes verbals sense afegir una vocal de suport en els casos en què el grup consonàntic final resulta malformat des del punt de vista de l’estructura sil·làbica: *celebr, logr, sufr, entr*.¹ Afegir una vocal *e* és la manera general en què es reparen aquest tipus d’estructures sil·làbiques malformades en català, i aquesta és també la solució que utilitza el català insular en els altres tipus de mots (cf. *llibr-e, sogr-e, sofr-e, entr-e*).² En balear, també apareixen grups consonàntics finals malformats sil·làbicament, sense vocal afegida, en les segones i terceres persones del singular del present d’indicatiu dels verbs *córrer* (*corr, corrs, corr*), *obrir* (*obr, obrs, obr*) i *omplir* (*umpl, umpls, umpl*), amb formes alternatives amb *e* i *i* en el cas de *córrer* i *obrir* (*corr, corres, corre*, a zones de Mallorca i a Menorca, Eivissa i Formentera; *corr, corrs, corre*, documentat a Sóller; *obr, obris, obri*, a zones de Mallorca i a Eivissa i Formentera; i *obr, obres, obre*, a Menorca). L’alguerès no presenta cap grup consonàntic especial en persones altres que la primera del singular, perquè els casos esmentats de la II i III conjugació del balear són tots de la III conjugació en alguerès (*corrir, obrir, omplir* [umprí]) i, en aquest dialecte, la terminació regular de la III conjugació comença per *i* en la segona i en la tercera persona: *curr, curr+is, curr+i; obr, obr+is, obr+i; umpr, umpr+is, umpr+i* (com el verb model *bullir*: *bull, bull+is, bull+i*).³

Des del punt de vista històric, s’ha justificat que les primeres persones del singular del present d’indicatiu no hagin afegit cap vocal en el català insular, malgrat deficiències en la sil·labificació, per motius de contrast paradigmàtic: els verbs afectats són bàsicament de la I conjugació (el 84 % dels verbs són de la I conjugació en català) i, en el present d’indicatiu, la inserció de la vocal *e* per motius de sil·labificació produiria homofonia entre la primera i la

tercera persona del singular a causa de la reducció vocàlica (*e/a* àtones es realitzen com a [a] en alguerès i com a [ə] en balear): (*jo*) *celebr-e*, (*ell*) *celebr+a*; (*jo*) *entr-e*, (*ell*) *entr+a*.⁴ A la mateixa explicació recorre Pons (2002b) per donar compte de la situació actual del català balear. Des del punt de vista sincrònic, el contrast paradigmàtic també explica els paradigmes marginals de *córrer*, *corr*, *corr-e+s*, *corr-e* (a zones de Mallorca i a Menorca, Eivissa i Formentera) i d'*obrir*, *obr*, *obr-e+s*, *obr-e* (a Menorca), que presenten formes amb vocal de suport, regular, en les segones i terceres persones i sense a les primeres per evitar l'homofonia; no serveix, però, per donar compte dels paradigmes més generals i regulars existents en la II i III conjugació. Així, el contrast paradigmàtic no explica els casos en què la inserció regular de *e* en la primera persona no provocaria homofonia amb la tercera persona; cf. en alguerès, *curr*, *curr+is*, *curr+i*; *obr*, *obr+is*, *obr+i*; *umpr*, *umpr+is*, *umpr+i*, que presenten les terminacions vocàliques regulars de la III conjugació de l'alguerès. Tampoc no explica els casos en què la inserció regular de *e* no es produeix en la segona persona del singular, la qual no és homòfona amb cap altra forma, com a *corr*, *corr+s*, *corr-e*, del sollerí. Ni tampoc no dóna compte dels casos en què la inserció regular de *e* no es produeix en cap de les tres persones, com ara a *umpl*, *umpl+s*, *umpl*, general a tot el balear, o a *corr*, *corr+s*, *corr* i *obr*, *obr+s*, *obr*, a zones de Mallorca. Per explicar aquests paradigmes de la II i III conjugació s'ha recorregut a l'analogia. Des d'aquest punt de vista, la causa primera de no-inserció de *e* en el present d'indicatiu és l'homofonia entre la primera i la tercera persona del singular dels verbs de la I conjugació; posteriorment, la solució majoritària sense vocal afegida es degué estendre per analogia als pocs verbs de les conjugacions II i III que presentaven problemes de sil·labificació similars. Sembla, doncs, que tant els efectes paradigmàtics de contrast com els d'analogia han tingut un paper important en l'estabilització dels sistemes (cf. Pérez Saldanya 1998), i aquest és un fet que no és gens fàcil d'integrar en l'anàlisi sincrònica.

2. Anàlisis anteriors

Les primeres persones del singular del present d'indicatiu que presenta el català insular es descriuen, sincrònicament, com si tinguessin una 'desinència zero' de flexió (vg., entre altres, Veny 1982: 91, 113). Aquesta 'desinència zero' s'ha interpretat, en general, com un morfema buit, o sense contingut fònic, que d'alguna manera és responsable de les

peculiaritats fòniques que presenten aquestes formes verbals, com ara refusar l'epèntesi en casos d'acabaments consonàntics difícils (vg. Dols 1993, 2000 per al mallorquí; Serra 1996 per al mallorquí i l'alguerès). Així, una manera d'explicar els problemes de sil·labificació que presenten aquestes formes ha estat recórrer al concepte d'extrasil·labicitat proposat per Goldsmith (1990). Serra (1996: § 2.2.3), basant-se en la proposta de Dols (1993), estipula l'existència d'un morf buit extrasegmental (<Ø>) que s'associa idiosincràticament a la posició de nucli sil·làbic, crea una nova síl·laba amb les consonants finals del radical i bloqueja l'acció de l'epèntesi final regular. Aquesta anàlisi interpreta com a obertures no solament les consonants finals de les formes verbals que presenten problemes de sil·labificació, sinó també qualsevol altra consonant susceptible de formar una bona obertura; cf. {mat+<Ø>}: ma.t, {trob+<Ø>}: tro.b, {dorm+<Ø>}: dor.m, {entr+<Ø>}: en.tr (el punt indica el límit sil·làbic). A banda de ser molt estipulativa, un problema greu que presenta aquesta interpretació de la 'desinència zero' verbal és que no explica per què el caràcter extrasil·làbic d'un 'zero' que es troba en posició de nucli sil·làbic bloqueja la inserció de la vocal epentètica: si la inserció d'elements epentètics es fa per defecte i per mor de la sil·labificació, no hi ha cap raó per la qual aquests no es puguin inserir en una posició buida que està predeterminada com a nucli sil·làbic, un tret que, entre altres, ja fa Dols (2000: 293-294). Tampoc no queda clar com es faria compatible l'existència de morf buits extrasegmentals (com el de primera persona del singular del present d'indicatiu) i altres morf buits no extrasegmentals (com ara els que s'han proposat en relació amb les marques zero de masculí i de singular en la flexió nominal, cf. {gat+Ø+Ø}: gat), que mai no interfereixen amb l'actuació de l'epèntesi (cf. {centr+Ø+Ø}: cen.tr-e). De fet, en teoria fonològica actual, la simple coexistència de posicions buides —extrasil·làbiques o no— i elements epentètics inserits per defecte és problemàtica (vg. al respecte l'observació feta per Lloret&Viaplana 1992: n. 20 en relació amb la terminació 'zero' de masculí en català, i Roca&Johnson 1999: 520, *apud* Dols 2000: 293, per a exemples en altres llengües).

Per al mallorquí, Dols&Wheeler (1995) han proposat una anàlisi alternativa que no recorre als efectes fonològics col·laterals de certes posicions buides. Aquesta proposta coincideix amb l'anterior en el fet de considerar els grups consonàntics finals d'aquestes formes verbals com a obertures o com a codes simples seguides d'obertura; cf. {mat}: ma.t, {trob}: tro.b, amb l'última consonant a l'obertura; {cant}: can.t, amb l'última consonant a l'obertura; {sufre}: su.fr, {entr}: en.tr, amb les dues últimes consonants a l'obertura. Les obertures finals només queden incorporades a l'estructura prosòdica en posició final de sintagma fonològic en virtut d'un mecanisme especial que aquests autors proposen per

legitimar-les en aquest context. Aquesta anàlisi estén el mateix tractament a totes les consonants finals (també, doncs, a les formes de la morfologia nominal; cf. {cap}: ca.p) i, en fer-ho, es perden generalitzacions sobre l'estructura de la llengua. És a dir, almenys per a aquesta varietat del català, ha de quedar bloquejada la possibilitat d'inserir vocals epentètiques finals; per tant, les vocals *e* finals dels casos de la flexió nominal i dels mots sense flexió que s'havien analitzat fins ara com a casos regulars d'epèntesi (com la vocal final de *centr-e* i *entr-e*) passen a ser considerades lèxiques (el substantiu *centr+e* amb vocal *e* exponent irregular del morfema de gènere 'masculí' i la preposició *entre* amb la vocal final com a part del radical, per exemple). A resultats similars arriba Dols (2000: § 4.4.3b, 5.5.3.2), ultra admetre l'existència de morfemes sense contingut segmental en la flexió nominal (per a masculí i singular, per exemple) i en la verbal (per a la primera persona del singular del present d'indicatiu, per exemple).⁵ Des d'aquesta perspectiva, les formes verbals 'excepcionals' (*entr*, *sufr*, etc.) passen a ser regulars a costa de perdre generalització sobre el fenomen d'epèntesi en català. Pot ser, com diu Dols (2000: 337), que de "‘perdre’ no hi ‘perdem’ res... les coses són així com són", però forçosament ens veiem abocats a reflexionar sobre els avantatges d'aquesta alternativa.

En aquesta interpretació dels fets, l'epèntesi queda restringida a l'esquerra dels mots; a la dreta no actua per no interferir amb la flexió, o en paraules de Dols (2000: 334) "l'epèntesi és preferida sempre que no afecta la 'zona de flexió'". L'observació de Dols és, certament, aguda, però la resolució del problema no deixa de ser estipulativa: si en la proposta de Dols (1993) i Serra (1996) la pregunta que es feia Dols (2000: 159) era per què només hi podia haver nuclis extrasegmentals en la morfologia verbal, ara la pregunta pertinent és per què l'estructura dels verbs ha de ser diferent de la dels altres mots; o dit d'altra manera, per què el lexicó sempre proporciona formes ben formades sil·làbicament per la dreta excepte en el cas del present d'indicatiu.

L'objectiu d'aquest treball és oferir una anàlisi més explicativa d'aquests fets, tot incorporant el rol dels paradigmes a l'hora de determinar la forma fònica dels mots. Una diferència important de l'anàlisi que proposarem respecte de les propostes anteriors serà el fet que aquelles, basant-se en el problema de la sil·labificació, coincideixen a tractar els grups consonàntics excepcionals de la morfologia verbal com a obertures; en canvi, nosaltres defensarem que són codes perquè pel que fa als fenòmens fonològics generals que els afecten es comporten bàsicament com a codes. Centrarem la discussió en les dades, menys conegudes, de l'alguerès, però l'anàlisi que proposem es pot estendre al balear (vg. Lloret 2002b, 2003).

3. Les dades de l'alguerès

La 'desinència zero' de la primera persona del singular del present d'indicatiu (1sgPI) crea tres tipus d'acabaments diferents (1):

- a) Acabaments consonàntics, simples o complexos, acceptables (1a); és a dir, consonants que l'alguerès permet en posició final de mot i que segueixen el principi universal de seqüenciació de la sonicitat (PSS: "la sonicitat no ha d'augmentar del nucli als marges de la síl·laba"). Aquest grup inclou els casos que en balear presenten dues consonants finals idèntiques (fruit d'assimilacions diverses) però que en alguerès s'han simplificat: *(jo) adopt* [əðótt] en balear (cf. *apt-e* [áttə]) però [adótt] i també *adoptar* [adutá] en alguerès; *(jo) parl* [páll] en balear però [pál] i també *parlar* [palá], *parlant* (nom i gerundi) [palánt] en alguerès; *(jo) condemn* [kondénn] en balear (cf. *solemn-e* [solénnə]) però [kundén] i *condemna* [kundéna] en alguerès (cf. mots cultes com *parlament* [parlamént] i *amnistia* [amnistía], de procedència italiana la majoria, que matenen el grup sense assimilar ni simplificar). També incloem en aquest grup la forma *(jo) cuin* [kwín], de *cuinar* [kwiná] (únic verb documentat en alguerès amb la 1sgPI terminada en diftong seguit de consonant sonant; cf. *arruín* [aruín]), que es pronuncia amb diftong creixent a causa del caràcter velar coincident dels dos elements primers (cf. *cuiner* [kwiné], *cuiro* [kwíru]).
- b) Acabaments consonàntics que, tot i seguir el principi de seqüenciació de la sonicitat, la llengua només mostra en aquestes formes verbals (1b); en altres mots aquests sempre apareixen seguits de vocal *e* [a] o, en alguns masculins, de *o* [u].⁶ Encara que són grups consonàntics que no transgredeixen el principi universal de seqüenciació de la sonicitat, diversos autors han relacionat l'aparició d'aquestes vocals finals amb preferències de sil·labificació específiques del català en relació amb determinats grups consonàntics (cf. Mascaró 1986: 97, Wheeler 1987: 100, Viaplana 1991, Lloret 2002a: 230). Aquest grup comprèn, entre altres, els casos en *-rr* [r] (tant si *rr* es fa derivar d'un sol element vibrant /r/ com si es fa derivar de la suma de dues bategants /rr/) i els casos de nasal seguida de sibilant prepalatal.⁷

c) Acabaments consonàntics inacceptables pel principi de seqüenciació de la sonicitat (1c); són grups que en la flexió nominal i en mots sense flexió provoquen sistemàticament l'afegiment de la vocal epentètica *e* ([a] en alguerès), clarament atribuïble a motius de sil·labificació. Són grups de dues o tres consonants, les dues últimes de les quals corresponen al grup d'oclusiva o *f* seguides de *r*, que són les obertures complexes possibles de l'alguerès.⁸

(1)

	FLEXIÓ VERBAL: 1sgPI	ALTRES MOTS
a. <i>Sil·labificació acceptable</i>	mat, trob, deix, abraç, cuin, adopt -[t], cant, perd -[lt], vinç ('venço')	palat ('paladar'), tub, aqueix, braç, dent, mort -[lt], rins ('dins')
b. <i>Sil·labificació possible pel PSS</i>	serr -[r], curr -[r] ('corro'); planx, menj	ferr-o, morr-o; ganx-o, d(i)umeng-e, monj-o ('tipus de tauró')
c. <i>Sil·labificació no acceptable pel PSS</i>	obr, sufr, amescr ('mesclo'), entr, umpr ('ompló'), unfr ('infró')	dobr-e ('dobl-e'), sofr-e, mascr-e ('mascl-e'), entr-e, sempr-e

El fet que en els casos problemàtics de (1b, c) la consonant o consonants finals siguin en tots els casos obertures possibles és el que ha provocat que en anàlisis anteriors s'hagin relacionat aquests acabaments amb la posició d'obertura. No obstant això, el comportament d'aquestes consonants finals pel que fa a altres fenòmens fonològics són els típics de la posició de coda i/o final de mot. A (2) resumim i il·lustrem els fenòmens que es poden atribuir a la posició de coda.

(2)

	FLEXIÓ VERBAL: 1sgPI	ALTRES MOTS
a. <i>Ensordiment d'obstruents finals</i>	acab –[p] / acabar [b] destorb –[p] / destorbar [b] avís –[s] / avisar [z] escriv –[f] / escrivir [v] cobr –[p] / cobrar [b]	tub –[p] / tubatura [b] ('canonada') verb –[p] / verbal [b] nas –[s] / nasos [z]
b. <i>Despalatalització de /k/ i /ɲ/</i>	ball –[l] / ballar [ʎ] bull –[l] / bullir [ʎ] engany –[n] / enganyar [ɲ] bany –[n] / banyar [ɲ]	ball(s) –[l] / ballador [ʎ] ull(s) –[l] / ullada [ʎ] any(s) –[n] / anyada [ɲ] bany(s) –[n] / banyerola [ɲ] ('banyera')
c. <i>No canvi de /d, l/ a [r]</i>	enfad –[t] / enfadar [r] convid –[t] / convidar [r] engul –[l] / engolir [r] tremol –[l] / tremolar [r]	mut –[t] / muda [r] fred –[t] / refredor [r] ('refredat') sal –[l] / salera [r] ('saler') mal –[l] / mala [r]
d. <i>Vibrantització de -/r/ i ensordiment de –[r]</i>	esper –[ʀ] / esperar [r] mor –[ʀ] / morir [r] cobr –[ʀ] / cobrar [r] curr –[ʀ] / correr [r]	mar –[ʀ] / marina [r] ('mar') senyor –[ʀ] / senyora [r]

Dels fenòmens anteriors, el que té un abast més ampli és l'ensordiment d'obstruents en posició final de mot (2a). Tradicionalment aquest fenomen s'ha explicat a partir de la posició de coda, ja que en aquesta posició de distensió sil·làbica se solen eliminar els contrastos (cf. Mascaró 1987, entre altres). Des d'aquest punt de vista, el caràcter sord dels segments finals de les formes verbals de 1sgPI afavoreix la interpretació d'aquests acabaments en termes de coda.⁹

En alguerès, un altre fenomen relacionat amb la posició de coda és la despalatalització de la lateral i de la nasal, despalatalització que també s'esdevé en les formes verbals de 1sgPI (2b). Segons Recasens (1991: § 10.3.1, 16.3.5) aquest fenomen ha estat ocasionat per l'afebliment articulatori en posició implosiva (és a dir, en posició de distensió o coda

sil·làbica) i pot explicar-se a partir de les despalatalitzacions que es van originar primer en posicions preconsonàntiques.¹⁰

Els exemples de (2c) proporcionen evidència negativa per al possible tractament d'aquestes consonants finals en termes d'obertura seguides de nucli (*à la* Dols 1993, Serra 1996). Com és sabut, una de les característiques de l'alguerès és el pas de l'oclusiva sonora dental a bategant entre vocals, o dit en termes d'estructura sil·làbica, en posició d'obertura. En aquest cas, si les consonants finals de la 1sgPI són analitzades en termes d'obertura d'un nucli buit, hom esperaria que /d/ esdevingués [r], però no ho fa sinó que s'ensordeix, tal com correspon a totes les obstruents finals de mot. En el mateix context /l/ esdevé bategant, però també aquí la 1sgPI manté la lateral final tal com es manté qualsevol altra lateral en posició de coda.¹¹

Un reflex més de la posició de coda és l'enfortiment i l'ensordiment parcial de *r* en posició final absoluta de mot, pronunciació que també apareix en les formes verbals de 1sgPI acabades en *r* i en obstruent seguida de *r* (2d). Recasens (1991: 327-328) descriu aquestes realitzacions amb poques vibracions (sovint impliquen dos contactes centrals linguals) i sense vibració de les cordes vocals. L'ensordiment també afecta les formes en *-rr*.

Cal notar que en alguerès no és un reflex de coda el fet que els verbs que en català general tenen radicals en *-/ʒ/* tinguin formes de 1sgPI amb africada final, perquè en aquest dialecte totes les fricatives prepalatals sonores s'han enfortit; el fenomen es troba ja lexicalitzat: *fugir* es pronuncia [fudʒí], a partir d'una forma amb /dʒ/; no hi ha, per tant, alternança entre *fuir* [fútʃ] i *fugir* [fudʒí] pel que fa a l'africació, talment com no n'hi ha en casos com *viatj* [viátʃ] i *viatjar* [viadʒá].

A més de la no-aparició de l'epèntesi il·lustrada a (1b, c), hi ha un altre fenomen que, en relació amb el mallorquí, s'ha atribuït, agudament, a la posició final excepcional que ocupen les consonants finals de la 1sgPI: el manteniment de *-r* dels verbs en *-rar*, com a *plor*, *tir*, *mir*, etc. (vg. Serra 1996: § 2.2.3.2). En alguerès l'elisió de *-r* postvocàlica no és tan sistemàtica com en mallorquí, però tampoc aquí no deixa de sorprendre el fet que en les formes de 1sgPI es mantingui sistemàticament *-r*, i també *-n*, afegim nosaltres, malgrat que en general s'elideixen en els mots aguts (3).

(3)

	FLEXIÓ VERBAL: 1sgPI	ALTRES MOTS
a. <i>Manteniment de -r</i>	esper $-[r̥]$, mor $-[r̥]$	canta(r), carre(r), Algue(r)
b. <i>Manteniment de -n</i>	arruín $-[n]$, ordèn $-[n]$	pa (cf. pans), germà (cf. germana)

Sembla que aquesta situació afavoreix, també per a l'alguerès, el tractament especial (en termes d'obertura?) dels acabaments de 1sgPI, però més endavant demostrarem que aquest fenomen no es troba estrictament relacionat amb aquesta forma verbal sinó amb el manteniment general de $-r(s)$ i de $-n$ en les formes de present d'indicatiu en català general; cf. *tu mors, ell mor; tu prens, ell pren*, etc. vs. les formes d'infinitiu que, en el mateix context, elideixen $-r$ (com a *mori(r)*).

Els últims casos a tenir en compte són els de tres adjectius que s'han reportat amb formes de masculí sense la vocal final de suport prevista per la sil·labificació: masculí *esquerr* [askér̥] i *esquerr+s* [askérs̥], femení *esquerr+a* i *esquerr+es* (Bosch 2002: 92, apud l'*Atlas Linguistico Italiano*); masculí *alegr* [alékr̥] i *alegr+s* [aléts̥], femení *alegr+a* i *alegr+es* (Sanna 1988: 46, Loporcaro 1997, Scala 2003: 36); masculí *llestr* [léstr̥] i *llestr+s* [lésts̥], femení *llestr+a* i *llestr+es* (Sanna 1988: 684, Loporcaro 1997). Aquests adjectius presenten acabaments excepcionals, com els de les formes verbals de 1sgPI (cf. *curr* [kúr̥], *logr* [lókr̥] i *mostr* [móstr̥]). Aquest no és un fet generalitzable a altres elements nominals, però, encara que siguin casos marginals i bastant recents, constaten plenament que la no-inserció d'epèntesi no és exclusiva de les formes verbals.

Aquesta situació demana, doncs, en conjunt, una explicació alternativa.

4. L'efecte dels paradigmes

En l'apartat anterior hem fet un repàs del comportament de les consonants finals de les formes de 1sgPI en relació amb la fonologia de l'alguerès. Ara ens toca explicar per què aquestes formes presenten acabaments consonàntics que es resisteixen a l'epèntesi i no elideixen $-r/n$ finals. La hipòtesi de què partim és que si aquests acabaments es comporten bàsicament com a codes és perquè són codes; per tant, la no-inserció de la vocal de suport i el manteniment de $-r/n$ finals s'han d'atribuir a un factor altre que l'estructura sil·làbica. En la

nostra anàlisi, aquest factor es troba relacionat amb el rol dels paradigmes. Les diferències de comportament fonològic entre les formes de la flexió verbal, d'una banda, i de la flexió nominal, de l'altra, es derivaran de manera natural de les diferències entre els paradigmes resultants. (Entenem per 'paradigma' el conjunt de formes flexionades que tenen una mateixa base lèxica.)¹²

4.1. La uniformitat dels paradigmes

Ja s'ha dit al començament d'aquest treball que hi ha un consens generalitzat entre els estudiosos sobre la importància de l'organització implicativa dels paradigmes flexius per explicar l'evolució fonètica de les formes verbals del català (vg., per exemple, Pérez Saldanya 1998). També hi ha anàlisis sobre l'estructura morfològica de les formes actuals a partir d'aproximacions paradigmàtiques (vg., per exemple, Sifre 1998). Aquesta situació, però, no és paral·lela quan s'aborda l'anàlisi fonològica dels paradigmes actuals. En aquest cas, es tendeix a buscar una explicació independent per a la forma fonètica de cada forma verbal, prenent cada una de les formes aïlladament i no en funció de les relacions implicatives que hi ha entre els membres d'un paradigma. El nostre objectiu ara serà mostrar que les relacions paradigmàtiques, per motius d'uniformitat, són responsables de tots els casos d'inhibició de la fonologia regular.¹³

Una manera de justificar la no-inserció de *e* és recórrer als mateixos motius que s'han adduït per explicar la generalització i la morfologització històrica de la vocal *-e* en valencià: evitar l'al·lomorfa interparadigmàtica entre verbs sense terminació vocàlica (*cant*, *trob*, etc.) i verbs amb la vocal *-e* de suport (*compre*, *entre*, etc.) (cf. Pérez Saldanya 1998: § 8.3). Aquesta explicació, però, no és vàlida per als altres casos d'inhibició de la fonologia regular; és a dir, no dóna compte dels casos de manteniment de *-r(s)/n* a què hem fet referència abans i que no es limiten, en aquest cas, al català insular (cf. *tu mors*, *ell mor*; *tu prens*, *ell pren*; i també *jo mor* i *jo cuin* en català insular).

Una solució alternativa, la que defensem en aquest treball i també a Lloret (2002b, 2003), és apel·lar a l'al·lomorfa intraparamigmàtica, en línia amb el treball de McCarthy (2001). En aquest marc, interpretem que l'epèntesi no s'insereix per evitar l'al·lomorfa intraparamigmàtica del radical verbal en relació amb la presència o no de la vocal final (l'al·lomorfa entre *compr* i *compre* o entre *obr* i *obre*, per exemple). Arribats a aquest punt, cal fer dues precisions. En primer lloc, és important notar que parlem d'al·lomorfa superficial en relació amb un element inserit, un element que inicialment, en la forma fonològica, no

formava part del radical (ni de cap altre morf). En el marc paradigmàtic en què ens movem, per tant, es comparen les formes fonètiques, superficials, dels radicals d'un paradigma. En segon lloc, cal tenir present que, d'acord amb la teoria prosòdica actual, en el nivell fonètic tot el material ha de quedar incorporat prosòdicament en alguna unitat si no vol ser elidit (l'*output* o forma fonètica final és l'estadi prosodificat de l'*input* o forma fonològica inicial).¹⁴ En principi, les vocals afegides després del radical podrien comptar com a part del radical o com a part de la terminació (entenent aquí per 'terminació' el conjunt de tema verbal i desinència, en el sentit de Fabra 1956), però compten com a part del radical per no interferir amb els elements de la flexió, que formen classes tancades i són més estables.

L'adscripció prosòdica de la vocal epentètica al radical concorda amb el comportament general de les llengües en relació amb l'al·lomorfa, les quals tendeixen a preferir l'al·lomorfa en els afixos si la classe de radicals afectada és gran (per evitar la profusió d'al·lomorfa en els radicals) i, en canvi, la prefereixen en els radicals si la classe de radicals afectada és menys nombrosa (cf. Burzio 2000). També concorda amb la visió de Viaplana (1995) sobre la irregularitat verbal. D'acord amb aquest autor, la irregularitat afecta pròpiament la terminació verbal, ja que l'al·lomorfa radical no altera el model de flexió interparadigmàtic sinó que només afecta la identitat formal del radical dins el paradigma del mateix verb. Des d'aquest punt de vista, doncs, la infracció de la regularitat en les terminacions té un cost molt elevat per a la morfologia: crea verbs irregulars, i per això les irregularitats són escasses. Per contra, la infracció de la situació típica segons la qual cada radical té una forma no té conseqüències en els models interparadigmàtics de flexió, i per això és més freqüent. Situat en el nostre terreny, aquesta interpretació de la irregularitat verbal afavoreix l'assignació prosòdica de les vocals epentètiques al radical per no alterar la regularitat verbal.

La nostra interpretació de la inhibició de l'epèntesi en les formes verbals de 1sgPI compagina amb l'observació de Dols (2000: 334) esmentada més amunt, "l'epèntesi és preferida sempre que no afecta la 'zona de flexió'"; però, la nostra anàlisi no limita l'acció de l'epèntesi al marge esquerre dels mots, sinó que també hi actua al marge dret sempre que no s'hi trobin motius paradigmàtics per bloquejar l'acció de la fonologia regular.

Així, d'acord amb el nostre punt de vista, els mots invariables (la preposició *entre*, per exemple) presenten epèntesi final perquè en aquests elements les relacions paradigmàtiques flexives són inexistents i, per tant, no hi ha cap motiu paradigmàtic per no reparar la sil·labificació mitjançant la fonologia regular (és a dir, mitjançant la inserció d'elements epentètics). També considerem vocals inserides les que apareixen en posició final en els

infinitius de la conjugació II (*perdre*, a partir de *perd+r*, per exemple). En aquest cas, la vocal s'afegeix després de la marca de flexió (la *r* de l'infinitiu) i, com que no afecta la forma superficial del radical, no hi ha cap motiu intraparadigmàtic relacionat amb la forma superficial del radical que bloquegi l'acció reparadora de l'epèntesi. El mateix es pot aduir en el cas de la vocal de suport que apareix entre el segment de flexió *+eix* de la conjugació IIIa i la desinència *+s* de 2sg (a *serv+eixes*, per exemple): la vocal *e* medial inserida tampoc no afecta aquí la forma del radical (perquè no són adjacents). En els futurs i condicionals dels verbs de la conjugació II del tipus *conèixer*, la vocal que apareix entre el radical i la terminació és considerada superficialment part del radical, però aquí no es trenca la uniformitat perquè tot el paradigma de futur i de condicional presenta aquesta vocal per motius de sil·labificació (<*coneixe+ré*, *coneixe+ràs*, *coneixe+rà*, *coneixe+rem*, *coneixe+reu*, *coneixe+ran*> en el futur, per exemple). Per tant, hi ha un únic radical superficial constant amb vocal final (*coneixe*). En els infinitius plans en *-er* (com *conèixer* [ku.né.ʃaɾ], a partir de *coneix+r*), l'epèntesi s'insereix entre el radical inicial (*coneix*) i la marca d'infinitiu (*r*) perquè, encara que superficialment la forma del radical acaba tenint una vocal final (*coneixe*), l'infinitiu és una forma finita, sense paradigma flexiu propi per establir relacions intraparadigmàtiques; per tant, hi actua, sense limitacions, la fonologia regular. En la nostra proposta, doncs, és important tenir en compte no només les relacions paradigmàtiques globals (dels quaranta-cinc membres del paradigma verbal) sinó també les relacions subparadigmàtiques (com les que es creen entre les sis persones verbals que formen un determinat temps verbal). Aquesta consideració (que implementa la proposta inicial de McCarthy 2001) esdevé decisiva a l'hora d'analitzar les formes de la flexió nominal.

Ja hem dit que en la nostra anàlisi el comportament fonològic diferent dels elements nominals respecte dels verbals es deriva directament de les diferències entre paradigmes. Concretament, es deriva *a*) del fet que els paradigmes verbals contenen més membres que no pas els nominals (paradigmes verbals: sis membres a cada temps verbal, quaranta-cinc en total; paradigmes nominals: dos membres en els substantius, quatre en els adjectius) i *b*) del fet que l'estructura bàsica dels membres és diferent (en els verbs la majoria de formes contenen terminacions amb vocal inicial; en els elements nominals regulars només el gènere femení proporciona una terminació vocàlica). La nostra hipòtesi de partida és que sincrònicament tots els membres del paradigma flexiu es troben en relació simètrica; és a dir, la forma de qualsevol membre del paradigma pot influir sobre la forma de qualsevol altre membre. Si no hi intervé cap altre factor, la forma majoritària preval i exerceix una pressió

analògica sobre les minoritàries. Així, en el present d'indicatiu d'*entrar*, per exemple, apareix *entr* i no *entre* per la pressió del radical de les altres formes (d'*entr+es*, *entr+a*, *entr+em*, *entr+au*, *entr+en*, amb radical superficial *entr* constant). En la flexió nominal, s'estableix el mateix tipus de relació tenint en compte que, si en els verbs cada temps verbal és un subparadigma de diferents persones verbals relacionades per les categories de temps, aspecte i mode, en els paradigmes nominals es creen subparadigmes de formes relacionades pel gènere: <masculí singular, masculí plural>; <femení singular, femení plural>. Aquesta subdivisió ve avalada pel fet que les categories de gènere i nombre no són iguals: tots els elements nominals tenen flexió de nombre (amb contingut semàntic i funcionament sintàctic clar); en canvi, pel que fa al gènere, els adjectius tenen flexió de gènere (determinat sintàcticament) mentre que els substantius tenen gènere inherent (*casa* és femení i *llapis*, masculí sense cap motivació semàntica ni sintàctica al darrere) (vg., entre altres, Mascaró 1986: § 41).

En el cas dels substantius, aquesta precisió és irrellevant, perquè els seus paradigmes flexius només presenten membres que difereixen quant a nombre. Així, un substantiu com *ventre*, a partir del radical *ventr*, acaba tenint una vocal epentètica final perquè en aquest cas la vocal es necessita, per qüestions de sil·labificació, en els dos membres del paradigma (<*ventre*, *ventre+s*>). En la flexió dels substantius, per tant, amb l'epèntesi a totes dues formes s'aconsegueix uniformitat intraparadigmàtica i una bona sil·labificació: un resultat òptim. En els adjectius, en canvi, amb un paradigma global de quatre membres (singular i plural combinats amb masculí i femení), s'hi noten els efectes de la subdivisió anterior. El paradigma global <*negre*, *negre+s*, *negr+a*, *negr+es*>, amb epèntesi a les formes de masculí, no s'explica si les parelles relacionades per nombre no es prenen en consideració independentment: si consideréssim directament el paradigma de quatre membres, obtindríem com a resultat el paradigma agramatical *<*negr*, *negr+s*, *negr+a*, *negr+es*>, amb uniformitat total però amb problemes de sil·labificació (com en el cas de la flexió verbal); en canvi, si considerem independentment les formes relacionades pel gènere, els membres del subparadigma de masculí <*negre*, *negre+s*>, amb epèntesi final, satisfan la sil·labificació i la uniformitat intraparadigmàtica i els de femení <*negr+a*, *negr+es*>, amb vocals de gènere, també.

Al quadre de (4) il·lustrem els casos relatius a la inserció d'epèntesi i els avaluem en relació amb els factors que afavoreixen el bloqueig o l'acció reparadora d'aquest fenomen. (El símbol '√' indica que el factor és satisfet per tots els membres del paradigma. L'asterisc indica que el factor no és del tot satisfet; el número que apareix al davant de l'asterisc expressa quants membres o quantes relacions intraparadigmàtiques no satisfan aquest factor.

Per exemple, el paradigma verbal <entr, entr+es, entr+a, entr+em, entr+au, entr+en> transgredeix una vegada, en la forma de 1sgPI, el principi de seqüenciació de la sonicitat (PSS); el paradigma verbal <entre, entr+es, entr+a, entr+em, entr+au, entr+en> transgredeix cinc vegades el condicionament paradigmàtic, perquè en cada una de les relacions que s'estableixen entre la primera persona del singular i les altres cinc persones del present d'indicatiu apareix una vocal final distorsionadora. La prioritització del condicionament morfològic explica l'existència de formes com *entr* en alguerès, i en general en català insular.)

(4)	UNIFORMITAT PARADIGMÀTICA	PSS
<entr, entr+es, entr+a, entr+em, entr+au, entr+en>	√	1* (1sg)
*<entre, entr+es, entr+a, entr+em, entr+au, entr+en>	5* (1sg vs. altres)	√
<ventre, ventre+s>; <negr, negr+es>	√	√
*<ventr, ventre+s>; <negr, negr+s>	1* (sg vs. pl)	1* (sg)
*<ventre, ventr+s>; <negr, negr+s>	1* (sg vs. pl)	1* (pl)
*<ventr, ventr+s>; <negr, negr+s>	√	2* (sg & pl)
entre (<i>preposició</i>)	(irrellevant)	√
*entr	(irrellevant)	1*

L'efecte de la uniformitat intraparadigmàtica superficial del radical es deixa veure també en català general en el cas de contacte de sibilants, tal com han argumentat Bonet&Lloret&Mascaró (2003). Ens referim al cas d'addició de la marca secundària de gènere masculí *o*, en lloc de la vocal epentètica regular *e*, en els plurals masculins amb sibilant final (<gos, goss+os>). Tradicionalment, per explicar aquest fenomen es recorria o bé a l'ordenació *ad hoc* de les regles fonològiques (cf. Wheeler 1979: 23), o bé a regles fonològiques morfològicament condicionades (cf. Viaplana 1991), o bé a l'assumpció que certs elements s'insertien en nivells o cicles diferents (cf. Wheeler 1987, Lloret&Viaplana 1997). Ara, en canvi, considerem que la inserció de *o* és un altre efecte de les relacions intraparadigmàtiques superficials. Així, a <ventre, ventre+s> s'insereix la vocal de defecte *e* perquè tots dos membres del paradigma necessiten una vocal de suport per a la sil·labificació *i*, per tant, la uniformitat intraparadigmàtica queda també satisfeta. En canvi, al paradigma <gos, goss+os>, la forma singular del qual no necessita vocal de suport, s'insereix *o* en el plural per no trencar, innecessàriament, la uniformitat intraparadigmàtica: si s'insertís la vocal

de defecte regular *e* en el plural (*gosse+s*), tal com feia la llengua antiga, acabariem tenint dos radicals superficials diferents (*gos* i *gosse*). Sembla, doncs, que també aquí l'evolució històrica ha acabat afavorint la uniformitat intraparamigmàtica superficial dels radicals per sobre d'altres factors. I el mateix s'esdevé en els adjectius.¹⁵

Arribats a aquest punt, ens podem plantejar si en lloc de tractar-se d'uniformitat intraparamigmàtica en paradigmes flexius en què tots els membres es troben en relació simètrica, no es tracta d'una relació analògica exercida per una forma concreta del paradigma. De fet, en l'evolució històrica del català hi ha exemples clars de pressió analògica exercida per una determinada forma (cf. Pérez Saldanya 1998: § 1.4). No creiem, però, que els mateixos efectes es puguin adduir per a la situació global estabilitzada dels paradigmes verbals actuals. Així, en el nostre cas, la pressió analògica de les formes no marcades (la tercera del singular en la flexió verbal i la masculina singular en la flexió nominal) pot explicar els casos d'aplicació o no de l'epèntesi. Per exemple, a partir del radical de la 3sgPI *entr*, d'*entr+a*, es crearia la 1sgPI *entr* i no *entre*; a partir del masculí singular *ventre* es crearia *ventre+s*, i de *negre* es crearia *negre+s*. Aquesta aproximació, però, no serveix per explicar els altres casos d'inhibició de la fonologia regular, que nosaltres considerem críticament relacionats.¹⁶ En la nostra visió dels fets, la uniformitat intraparamigmàtica superficial del radical també és responsable del manteniment irregular de *-r/n* en la 1sgPI (*esper*, *mor*; *arruïn*, *entèn*). Entenem que la fonologia regular elideix *-r* i *-n* en posició final de mot agut i només en aquesta posició. Tant el manteniment d'aquests segments en posició final com l'elisió de *-r* o de *-n* en altres contextos són irregularitats que demanen una explicació a part. En la nostra proposta, només els mots aguts no verbals que mantenen *-r* i *-n* (del tipus *senyor* [səɲoɾ] i *tren* [trɛn], en alguerès) continuen sent realment excepcionals i han d'anar lèxicament marcats; els altres casos reflecteixen efectes paramigmàtics.

Així, en relació amb els casos de *-r*, en la nostra proposta no sols queda justificat el manteniment sistemàtic de *-r* en les formes de 1sgPI del català insular (*esper*, *mor*) i de *-r(+s)* en les formes del present d'indicatiu en català general (*tu mors*, *ell mor*) per motius d'uniformitat intraparamigmàtica superficial del radical, sinó que també queda justificada l'elisió sistemàtica de *-r* en els infinitius aguts en tots els dialectes que presenten elisió de *-r*. En aquest cas, perquè la ròtica no és part del radical i, per tant, l'efecte homogeneïtzador de radicals no hi té conseqüències. En el plural de mots amb *-r*, com *carre(r)s*, de *carre(r)*, la *r* s'elideix perquè s'afavoreixen els paradigmes sense *r* final i amb uniformitat intraparamigmàtica: *<carre(r), carre(r)+s>*. En els adjectius, el mateix factor explica l'elisió

de $-r$ en els masculins ($\langle du(r), du(r)+s \rangle$). Noteu que, en alguerès, en aquests paradigmes de dos membres no s'aconseguiria una uniformitat paradigmàtica total bloquejant l'elisió de $-r$ en el singular, ja que en els paradigmes agramaticals resultants la ròtica del singular esdevindria lateral en el plural per la posició preconsonàntica que ocuparia: * $\langle carrer$ [karéŕ], $carrer+s$ [karéls] $\rangle$ o * $\langle dur$ [dúr], $dur+s$ [dúls] $\rangle$. Aquest tipus d'heterogeneïtat, però, és present en els casos en què $-r$ es manté excepcionalment en els nominals (cf. $\langle senyor$ [sajóŕ], $senyors$ [sajóls] $\rangle$). El fet que en els casos regulars d'elisió de $-r$ no s'opti per mantenir la ròtica en el masculí indica que el factor que preval és la uniformitat intraparamigmàtica del radical respecte de la presència o no d'un determinat segment i no en relació amb la forma segmental exacta de cada element, una qüestió que reprendrem més endavant. En els paradigmes verbals, la fonologia regular no s'acompleix per mor de la uniformitat intraparamigmàtica. Aquí cal descartar la possibilitat que l'elisió de $-r$ afecti totes les altres formes verbals, pressionades per la uniformitat, perquè aquesta alternativa crearia un paradigma fonotàcticament pitjor, ple d'hiats indesitjables: * $\langle mo(r), mo(r)is, mo(r)i, mo(r)im, mo(r)iu, mo(r)in \rangle$.¹⁷ En la flexió nominal del català general, l'elisió no afecta els mots terminats en $-rs$, com $curs$, perquè la $-r$ no hi apareix en posició final, que és el context determinant per a l'elisió ($\langle curs, curs+os \rangle$). En alguerès, aquests casos no contenen $-r$ perquè, tal com hem esmentat més amunt, en posició de coda preconsonàntica la ròtica esdevé lateral: $curs$ [kúls], $cursos$ [kúlsus]. En conjunt, doncs, els dialectes del català comparteixen la tendència a evitar $-r$ en els mots aguts; difereixen, però, en el fet de fer prevaldre factors fonològics o factors morfològics per determinar-ne l'elisió.

Al quadre de (5) comparem els casos algueresos en $-r$ de la flexió verbal i nominal. En la verbal, la pressió intraparamigmàtica fa mantenir la ròtica final en contra del fenomen d'elisió, que es limita a la posició final; en la nominal, la pressió intraparamigmàtica fa elidir la ròtica en posició no final.

(5)	UNIFORMITAT PARADIGMÀTICA	ELISIÓ DE -r#	MANTENIMENT DE -r-
<mor, mor+i, mor+is, mor+im, mor+iu, mor+in>	√	1* (1sg)	√
*<mo(r), mor+i, mor+is, mor+im, mor+iu, mor+in>	5* (1sg vs. altres)	√	√
<carre(r), carre(r)+s>; <du(r), du(r)+s>	√	√	1* (pl)
*<carre(r), carrer+s>; *<du(r), dur+s>	1* (sg vs. pl)	√	√
*<carrer, carrer+s>; *<dur, dur+s>	√	1* (sg)	√

Passem ara a l'elisió de la nasal alveolar final. Aquest cas és especialment interessant perquè l'elisió de *-n* queda restringida als elements nominals singulars (actua a *pa* [pá], de /pán/, però no a *pans* i a *entén*, per exemple) i a les formes verbals de present d'indicatiu *té* i *ve*. En el marc de la fonologia generativa clàssica, aquest tipus de fenòmens eren explicats a través de regles morfofonològiques; és a dir, regles que presenten limitacions de classe: es limitava l'elisió de *-n* als elements nominals i, en algunes propostes, es feia extensible a *té* i *ve* (cf. Viaplana 1991, 1995). Des de la nostra perspectiva, l'elisió de *-n* és un fenomen general, no limitat als elements nominals (ni a *té* i *ve*), sinó que en els verbs l'elisió queda bloquejada per la uniformitat intraparadigmàtica superficial dels radicals. En el cas de *té* i *ve*, l'efecte homogeneïtzador de radicals que bloqueja l'elisió de *-n* deixa de ser rellevant i hi actua el fenomen general d'elisió, perquè són verbs que ja presenten, per altres motius, un altre tipus d'al·lomorfa en el radical (*tin*, *ten* i *vin*, *ven*; cf. el paradigma de present d'indicatiu sencer de *tenir*, per exemple: <*tin+c*, *ten+s*, *té*, *ten+im*, *ten+iu*, *ten+en*>). És a dir, en la nostra proposta no és fortuït que els dos únics verbs que presenten elisió de *-n* del radical siguin verbs que presenten, per motius independents, un altre tipus d'al·lomorfa en el radical.¹⁸

En la flexió nominal, la nasal alveolar només s'elideix en el singular: <*pa*, *pans*>; <*bo*, *bons*>, i també <*cru*, *cruns*> i <*nu*, *nuns*> en alguerès. Es trenca, doncs, la uniformitat intraparadigmàtica pel que fa a la presència de la nasal. Això indica que en aquest cas és més important el condicionament fonològic que no pas l'efecte paradigmàtic. És a dir, l'elisió de *-n* només es produeix en posició final absoluta de mot; els efectes paradigmàtics no són prou forts per fer-la desaparèixer en altres contextos. Entre satisfer el factor fonològic i satisfer el morfològic, es prefereix satisfer el primer si la uniformitat intraparadigmàtica es trenca mínimament (és a dir, si només afecta un membre en relació amb un altre, com en el cas de la

flexió nominal); en canvi, es prefereix satisfer el segon factor quan la distorsió paradigmàtica afecta més membres (com en el cas de la flexió verbal, en què l'elisió afecta un membre, la forma de 1sgPI, en front dels altres cinc). Dialectes com el rossellonès presenten aquí una situació similar a la d'elisió de *-r*, en què els efectes paradigmàtics justificaven l'elisió de la ròtica en el masculí plural també: <pa, pas>. Com en el cas d'elisió de *-r*, doncs, tots els dialectes del català comparteixen la tendència a evitar mots aguts en *-n*, però difereixen en el fet de fer prevaldre els factors fonològics o els morfològics per determinar-ne l'elisió.

Al quadre de (6) s'avaluen els casos en *-n* pel que fa als factors que afavoreixen el manteniment o l'elisió d'aquest segment. (Presentem separats per una línia discontinua els factors fonològic i morfològic que entren en competència, segons el nombre de formes afectades, a l'hora de triar o bé un paradigma amb elisió de *-n* justificada pel context o bé un paradigma amb uniformitat intraparadigmàtica superficial dels radicals.)

(6)	MANTENIMENT	ELISIÓ	UNIFORMITAT
	DE -n-	DE -n#	PARADIGMÀTICA
<ordèn, orden+es, orden+a, orden+em...>	√	1* (1sg)	√
*<ordè(n), orden+es, orden+a, orden+em...>	√	√	5* (1sg vs. altres)
<pa(n), pan+s>; <bo(n), bon+s>	√	√	1* (sg vs. pl)
*<pan, pan+s>; *<bon, bon+s>	√	1* (sg)	√
*<pa(n), pa(n)+s>; *<bo(n), bo(n)+s>	1* (pl)	√	√
rins ('dins')	√	(irrellevant)	(irrellevant)
*ri(n)s	*	(irrellevant)	(irrellevant)

No és fortuït que en el cas de *-r* (cf. (5)) els condicionaments morfològics passin per sobre dels fonològics i que, en canvi, en el cas de *-n* (cf. (6)) sigui a l'inrevés. Hi ha motius fonètics que afavoreixen aquesta situació: universalment, les codes *-ns* són millors que les codes *-rs* perquè en la distensió sil·làbica s'afavoreixen els grups en què la sonicitat decau gradualment (cf. Clements 1990 i, per al català, Jiménez 1999).

La uniformitat intraparadigmàtica superficial del radical també explica, des del punt de vista històric, el tancament sistemàtic de les vocals de certs radicals (com a <curr, curr+is, curr+i, curr+im, curr+iu, curr+in>, amb radical *curr* a tot el paradigma). La uniformitat, però, no és sempre total. Hi ha fenòmens fonològics regulars, sense excepció, l'acció dels quals no és bloquejada per cap factor morfològic, encara que creïn una certa heterogeneïtat superficial en els radicals. En aquest sentit i pel que fa a l'alguerès, abans hem esmentat els

paradigmes nominals amb alternances r~l (< [sapó^r], [sapó^l+s]>). Ara afegim les alternances relacionades amb els efectes superficials de coda que hem il·lustrat a (2): l'ensordiment d'obstruents finals (7a), la despalatalització de laterals i nasals (7b), les alternances amb bategant (7c) i la tensió i ensordiment de ròtiques finals (7d). En tots aquests casos els factors fonològics passen per damunt de la uniformitat paradigmàtica.

- (7) a. <aca[p], aca[b]+es, aca[b]+a, aca[b]+em, aca[b]+au, aca[b]+en>
 b. <ba[l], ba[ʎ]+es, ba[ʎ]+a, ba[ʎ]+em, ba[ʎ]+au, ba[ʎ]+en>
 c. <enfa[t], enfa[r]+es, enfa[r]+a, enfa[r]+em, enfa[r]+au, enfa[r]+en>
 <engu[l], engu[r]+is, engu[r]+i, engo[r]+im, engo[r]+iu, engu[r]+in>
 d. <espe[r], espe[r]+es, espe[r]+a, espe[r]+em, espe[r]+au, espe[r]+en>

Queda clar, doncs, que l'acció homogeneïtzadora dels paradigmes no actua cegament, sinó que només transcendeix en alguns casos, respecte de determinats fenòmens. En el nostre cas, respecte de l'epèntesi, que interfereix amb la flexió, i respecte de dos fenòmens d'àmbit restringit: l'elisió de *-r* i l'elisió de *-n*, que responen a unes preferències universals sobre la forma dels mots però que presenten, ultra casos de bloqueig per motius paradigmàtics, excepcions lèxiques idiosincràticament marcades.

4.2. Els canvis de (sub)conjugació verbal

La manca de terminació explícita en la forma de 1sgPI del català insular resultaria, en els pocs casos que té el català de verbs amb radical acabat en vocal, en formes flexionades acabades en vocal (del tipus **jo canvi*, de *canviar*, o **jo evacu*, d'*evacuar*), una estructura que el català, en general, sembla rebutjar. Òbviament, hi ha mots que acaben en vocal, però en aquests la vocal és bàsicament de terminació (de flexió o de derivació) o epentètica *i*, per tant, afegida per motius morfològics o sil·làbics clars. L'acabament vocàlic, en canvi, sembla rebutjar-se quan la vocal és simplement part del radical. Una prova del que acabem de dir és la tendència del català general —condemnada per la normativa— a afegir una *t* final en els nominals amb radical en *i* final (*grèmit* per *gremi*, *àpit* per *api*, *prèmit* per *premi*, *gènit* per *geni*, *escorpit* per *escorpi*; cf. Scala 2003: 31 per a l'alguerès), cosa que no passa amb els substantius que presenten terminació *+i* (*bigot+i*, i no **bigòtit*; *oss+i*, i no **òssit*). Aquest

comportament distint entre els mots amb radical en *i* final i els mots amb terminació *+i* ha passat desapercebut fins ara, però per a nosaltres és un reflex de la propensió general a rebutjar que els mots acabin en vocal. Des del punt de vista dels universals lingüístics, s'ha constatat que aquesta tendència és bastant comuna en les llengües del món i provoca, en algunes, casos d'apòcope (cf. Piggott 1991) i, en altres, casos d'epítesi (cf. McCarthy&Prince 1990) com els que acabem d'esmentar per al català. Ens interessa subratllar aquí que justament una de les característiques reconegudes de la llengua col·loquial és que s'adapta a les estructures universals en comptes de mantenir l'estructura específica que li pertoca; la tendència col·loquial del català a afegir *-t* segueix, per tant, aquest patró. La preferència universal per acabaments en consonant s'explica per qüestions perceptuals: un acabament en consonant, enfront d'un amb vocal, marca d'una manera més forta, més clara el límit dels constituents prosòdics.¹⁹

En la flexió verbal els fets són més complexos, però més sistemàtics, que no pas en la nominal. Alguns dialectes (com el balear) mostren, com en la flexió nominal, addició final d'elements consonàntics, mentre que altres (com l'alguerès) mostren una solució morfològica: el canvi de model de conjugació. Així, en mallorquí (i en general en el català balear), els verbs en *-Var* (és a dir, els verbs de la conjugació I amb radical acabat en vocal) afegeixen una semivocal en les formes conjugades de 1sgPI per tal de defugir el patró condemnat (*jo cre-i* [kréj], *jo estudi-i* [əs.tu.ðíj]; *jo su-u* [súw], *jo llo-u* [lów]). Tal com s'ha fet notar reiteradament en la bibliografia, aquestes formes contrasten amb les de 1sg del present de subjuntiu, que mostren terminació flexiva *+i* però defugen la semivocalització de la terminació (*jo cre+i* [kré.i], *jo estudi+i* [əs.tu.dí.i]; *jo su+i* [sú.i], *jo llo+i* [ló.i]). El bloqueig de la diftongació decreixent no és específic de la 1sg sinó que afecta totes les persones de subjuntiu (cf. *tu estudi+is*, *ell estudi+i*, *ells estudi+in*, amb [í.i] totes). La motivació sembla ser, en aquest cas, la tendència general a rebutjar els diftongs entre elements que formen part de morfemes diferents, tendència que en el català insular és més forta que no pas en altres dialectes (cf. Recasens 1991: § 2 i, per al cas concret del mallorquí, Dols 2000: § 3.3, entre altres).²⁰

L'alguerès, en aquest tipus de verbs, presenta una situació completament diferent. Els verbs en *-iar* presenten majoritàriament extensió velar, que s'ha creat d'acord amb el patró dels verbs de la conjugació II del tipus *beure* (cf. Rovira 1993, Lloret&Viaplana 1998), i secundàriament extensió palatal, que s'ha creat per influència forana (possiblement del sassarès); el primer grup inclou el verb *crear*, pronunciat [kri.á] en alguerès (8a): *canviar* fa

verbals de 1sgPI del català insular, i en especial de l'alguerès, es deriven de les relacions intraparamètriques superficials que s'estableixen entre les formes de flexió. Aquestes relacions afecten la forma del radical però no la de les terminacions, que mostren relacions interparamètriques. En general, podem afirmar que es busca evitar l'al·lomorfa superficial del radical sempre que no es transgredeixin determinats condicionaments fonotàctics i prosòdics. Les llengües, i els dialectes d'una mateixa llengua, poden variar en funció de la prioritització que fan d'aquests elements: si es prioritza la uniformitat intraparamètrica, es transgredeixen les condicions fonotàctiques i prosòdiques; si es prioritzen les condicions fonotàctiques i prosòdiques, es trenca la uniformitat intraparamètrica.

En la nostra aproximació paramètrica, la diferència de comportament entre les formes nominals i les formes verbals, i altres tipus de diferències, es deriven de diferències relacionades, d'una manera o altra, amb els paramètrics, i no de l'existència d'estipulacions *ad hoc* proposades en models alternatius (com ara l'existència de morfemes 'zero' amb efectes fonològics col·laterals, la presència fonològica d'elements previsibles, les regles condicionades morfològicament, l'ordenació de regles, l'extrasil·labicitat, l'existència de nivells diferents i l'assignació específica dels elements a aquests nivells, etc.). L'aproximació paramètrica també permet justificar millor la pertinença de determinats elements a certes classes morfològiques i explica de manera adequada determinats canvis (morfològics i fonològics) que s'han produït en el temps i alguns dels que es troben en situació alternant en l'actualitat: en tots els casos es tracta de fer prevaldre uns condicionaments per sobre dels altres. En aquest sentit, és interessant constatar com en alguerès l'existència, justificada, de formes verbals que transgredeixen el principi de seqüenciació de la sonicitat comença a estendre aquests tipus d'acabaments en alguns, pocs, elements nominals (els casos innovadors dels adjectius *esquerr*, *alegr* i *llestr* esmentats a § 3). Ara es tracta òbviament d'una pressió analògica no consolidada, però caldrà veure si en el futur aquesta tendència es consolida i acaba per alterar la sil·labificació bàsica de l'alguerès.

Referències bibliogràfiques

- Badia i Margarit, Antonio M. (1951): *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Noguer.
(Citem per la traducció catalana: *Gramàtica històrica catalana*. València: Tres i Quatre, 1981.)
- Bonet, Eulàlia; Lloret, Maria-Rosa (en premsa): More on Alignment as an alternative to domains: The syllabification of Catalan clitics. *Probus* 16.2, 2004. (Es pot consultar online a <http://ruccs.rutgers.edu/roa.html>, núm. 592-0403.)
- Bonet, Eulàlia; Lloret, Maria-Rosa; Mascaró, Joan (2003): Atypical Gender Allomorphy. Comunicació presentada al 4th *Mediterranean Morphology Meeting*. Universitat di Catania, 21-23 setembre 2003.
- Bosch, Andreu (2002): *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Burzio, Luigi (2000): Cycles, NDEB, and Correspondence. Dins: Dekkers, J.; Leeuw, F. van der; Weijer, J. van de (eds.), *Optimality Theory. Phonology, Syntax, and Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, pp. 44-87.
- Clements, G.N. (1990): The role of the sonority cycle in core syllabification. Dins: Kingston, J.; Beckman, M.E. (eds.), *Papers in Laboratory Phonology I. Between the Grammar and Physics of Speech*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 283-333.
- Clua, Esteve (1998): *Variació i distància lingüística. Classificació dialectal del català a partir de la morfologia flexiva*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- Dols, Nicolau (1993): *The Predictive Formalization of Consonantal Contacts in Majorcan Catalan (Empirical and Theoretical Bases)*. Tesina M.Phil., University of Sheffield.
- (2000): *Teoria fonològica i sil·labificació. El cas del català de Mallorca*. Tesi doctoral, Universitat de les Illes Balears.
- Dols, Nicolau; Wheeler, Max (1995 [1996]): El consonantisme final mallorquí i el 'llicenciament d'obertures'. *Caplletra* 19: 51-63.
- Fabra, Pompeu (1956): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- Goldsmith, John (1990): *Autosegmental and Metrical Phonology*. Oxford: Blackwell.
- Jiménez, Jesús (1999): *L'estructura sil·làbica del català*. València; Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Kuen, Heinrich (1932-34): El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana. *Anuari de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura* V: 121-177.

- Lloret, Maria-Rosa (2001[2002]): Canvi lingüístic i variació fònica. Dins: Cano, M.A.; Martines, J.; Martines, V.; Ponsoda, J.J. (eds.), *Les claus del canvi lingüístic*. Alacant: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Ajuntament de la Nucia, Caja de Ahorros del Mediterráneo, pp. 331-364.
- (2002a): Estructura sil·làbica. Dins: Solà, J.; Lloret, M.R.; Mascaró, J.; Pérez Saldanya, M. (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1. Barcelona: Empúries, pp. 195-249.
- (2002b): On the function of emptiness. Comunicació presentada al *Forum de morphologie (3e rencontres)*, Université de Lille 3, Villeneuve d'Ascq, 19-21 setembre 2002. Publicat dins: Fradin, B.; Dal, G.; Hathout, N.; Kerleroux, F.; Plénat, M.; Roché, M. (eds.), *Les unités morphologiques*, Silexicales 3. Lille: UMR du CNRS (SILEX); Université de Lille 3, pp. 100-107.
- (2003): The phonological role of paradigms: The case of insular Catalan. Comunicació presentada al *33rd Linguistic Symposium on Romance Languages*, Indiana University, Bloomington, 24-27 abril 2003. Apareixerà publicat dins: *Selected Proceedings of the 33rd Linguistic Symposium on Romance languages*. Amsterdam: Benjamins, 2004.
- Lloret, Maria-Rosa; Viaplana, Joaquim (1992): Les vocals finals dels elements nominals en català. Dins: Ferrando, A.; Hauf, A.G. (eds.), *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. V. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 419-445.
- (1997): On the morphological category of gender in Catalan and in Spanish. Dins: Dressler, W.U.; Prinzhorn, M.; Rennison, J.R. (eds.), *Advances in Morphology*. Berlin: Mouton de Gruyter, pp. 171-188.
- (1998 [1999]): Variació morfofonològica. Variants morfològiques. *Caplletra* 25: 43-61.
- Loporcaro, Michele (1997): On Vowel Epenthesis in Alguer Catalan. Dins: Bertinetto, P.M.; Gaeta, L.; Jetchev, G.; Michaels, D. (eds.), *Certamen Phonologicum III. Papers from the Third Cortona Phonology Meeting, April 1996*. Torino: Rosenberg & Sellier, pp. 167-179.
- Mascaró, Joan (1986): *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1987): Syllable-final processes in Catalan. Dins: Neidle, C.; Núñez Cedeño, R.A. (eds.), *Studies in Romance Languages*. Dordrecht: Foris, pp. 163-180.
- McCarthy, John, J (2001): Optimal Paradigms. Ms., University of Amherst. Apareixerà publicat dins: Downing, L.J.; Hall, T.A.; Raffelsiefen, R. (eds.), *Paradigms in*

- Phonological Theory*. Oxford: Blackwell, 2004. (Es pot consultar online a <http://ruccs.rutgers.edu/roa.html>, núm. 485-1201.)
- McCarthy, John J.; Prince, Alan (1990): Prosodic Morphology and templatic morphology. Dins: Eid, M. ; McCarthy, J.J. (eds.), *Perspectives on Arabic linguistics: Papers from the second symposium*. Amsterdam: Benjamins, pp. 1-54.
- (1994): The emergence of the unmarked: optimality in prosodic morphology. Dins: González, M. (ed.), *Proceedings of the North East Linguistics Society 24*. Amherst, Massachusetts: Graduate Student Linguistics Association, pp. 333-379.
- Moll, Francesc de Borja (1952): *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Gerdos. (Traducció catalana: *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València, 1991.)
- Pérez Saldanya, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València.
- Piggott, Glyne L. (1991): Apocope and the licensing of empty-headed syllables. *The Linguistic Review* 8: 287-318.
- Pons, Clàudia (2002a): Estructura sil·làbica i processos fonològics en balear. *Catalan Review* XVI.1-2: 181-197.
- (2002b): The importance of being onset. Dins: Koppen, M.van; Sio, J.; Vos, M. de (eds.), *Proceedings of Console X*.
- Recasens, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català. Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Citem per la 2ª edició, 1996.)
- Roca, Iggy; Johnson, William (1999): *A Course in Phonology*. Oxford: Blackwell
- Rovira Bidegain, Jaume(1993): *Morfologia verbal regular algueresa*. Treball d'investigació, Universitat de Barcelona.
- Sanna, Josep (1998): *Diccionari català de l'Alguer*. L'Alguer; Barcelona.
- Scala, Luca (a cura de) (2003): *Català de l'Alguer: criteris de llengua escrita*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Serra i López, Josep (1996): *La fonologia prosòdica del català*. Tesi doctoral, Universitat de Girona.
- Sifre, Manuel (1998): *Flexió verbal catalana. Estudi lingüístic de la morfologia flexiva de les formes verbals*. Tesi doctoral, Universitat de València.
- Steriade, Donca (1996): Licensing Laryngeal Features. Ms., University of California Los Angeles.
- Veny, Joan (1982): *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Moll.

- Viaplana, Joaquim (1991): Sobre la flexió nominal en català. Dins: *Estudis de llengua i literatura catalanes XXIII*. Miscel·lània Jordi Carbonell, vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 235-264.
- (1995 [1996]): Sobre la irregularitat verbal. *Caplletra* 19: 333-348.
- Wheeler, Max (1979): *Phonology of Catalan*. Oxford: Basil Blackwell.
- (1987): L'estructura fonològica de la síl·laba i del mot en català. Dins: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XIV*. Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, vol. 6. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 79-108.

Notes

---

* Aquesta investigació ha comptat amb el suport del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya (forma part dels projectes 2001SGR 00004 i 2002XT-00001) i del Ministerio de Ciencia y Tecnología (BFF2001-3798). Agraïxo a Andreu Bosch i a Luca Scala les dades que m'han facilitat quan la informació bibliogràfica era insuficient o contradictòria.

¹ Com és sabut, en l'evolució històrica d'aquestes formes en altres dialectes del català, els verbs que acabaven en grups consonàntics malformats van afegir una vocal *e* de suport (*celebr-e, logr-e, sufr-e, entr-e*). Aquesta vocal es va morfologitzar posteriorment perquè es va reinterpretar com a desinència pròpia de la primera persona del singular, motiu pel qual s'estengué per analogia a tots els verbs de la I i de la III conjugació (solució avui mantinguda en valencià a la I conjugació: *mat+e, cant+e, entr+e*). Aquesta vocal *e* morfologitzada es va tancar en *i* en rossellonès (*mat+i, cant+i, entr+i*) i es va mudar en *o* en català oriental central i en català nord-occidental (*mat+o, cant+o, entr+o*). (Cf. Badia 1951: 344, Moll 1952: 215.)

² Des del punt de vista històric, aquesta vocal *e* final pot ser etimològica (com a SULFURE > *sofre* i INTER > *entre*, amb suposada metàtesi entre *e* i *r*), o pot no ser-ho, és a dir, *e* pot aparèixer en lloc d'altres vocals finals originals (com a LIBRU > *llibre* i *SOCRU > *sogre*). Sigui quin sigui el seu origen, les vocals finals altres que A s'han mantingut, en general, per evitar grups consonàntics finals malformats, i per això també històricament són interpretades com a vocals de suport (cf. Badia 1951: 174-175, 240).

³ Des del punt de vista històric, aquestes vocals tampoc no són etimològiques sinó que són afegides per qüestions de sil·labificació. En les formes amb *i* (*curri, obri, umpri*, etc.), que també apareixen en la flexió d'*obrir* i *omplir* en valencià, es considera que la vocal afegida és temàtica (cf. Badia 1951: 345-346, Moll 1952: 216-217).

⁴ Aquesta explicació també és una de les proposades per al canvi més controvertit de *+e* en *+o* a la primera persona del singular (cf. Badia 1951: 345, Moll 1952: 215). D'acord amb aquest punt de vista, el canvi *e* > *o* es degué estendre analògicament a altres casos en què la primera i la tercera persona del singular no eren coincidents (*perdo/perd, dormo/dorm*, etc.).

⁵ A Dols (2000: § 4.4.3b) només es justifica l'existència de morfemes sense contingut fònic en el cas de la primera persona del singular; a ell s'atribueix, per exemple, l'allargament de la vocal final del radical dels verbs en -Var: *crei* [kréj] o *estudii* [əstudíj] (present d'indicatiu) enfront de *creï* [kréi] o *estudiï* [əstudíi] (present de subjuntiu) (per a una explicació

---

alternativa, vg. § 4.2). Dols (2000) també difereix de Dols&Wheeler (1995) pel que fa al tractament dels acabaments consonàntics acceptables. Dols&Wheeler analitzen totes les consonants finals com a obertura o com a seqüències de coda simple seguida d'obertura. En canvi, Dols, seguint la proposta de Jiménez (1999) per al valencià, considera que els uniconsonàntics són codex simples i els biconsonàntics, codex simples seguides d'un apèndix extrasil·làbic. El retret general que es fa a l'assumpció de posicions no sil·làbiques és que, excepte per a la sil·labificació, els segments integrats en aquesta posició es comporten fonològicament com qualsevol altre segment en posició de coda, un retret que també farem més endavant en relació amb les propostes que analitzen aquestes consonants finals com a obertures: Per què haurien d'ocupar la posició d'obertura o d'apèndix extrasil·làbic si, en general, es comporten com a codex?

⁶ La terminació *o* en els masculins és freqüent en alguerès a causa de la influència del sard, en què, com en castellà, *+o* és la marca regular de masculí: [kóru] per *corn*, [átru] per *altre* i també [sáŋgu], alternant amb [sáŋk], per *sang* i [léntu], alternant amb [lént], per *lent*, etc. (els exemples són de Loporcaro 1997).

⁷ A diferència d'altres varietats del català i exceptuant els casos especials de la 1sgPI, l'alguerès no té mots acabats en nasal seguida de sibilant palatal (així, per exemple, l'alguerès fa *laring-e*, i no *larinx*, o *esfing-e* i *ponx-e* per les formes normatives *esfinx* i *ponx*). D'altra banda, els verbs amb radical acabat en diftong decreixent seguit de consonant sonant prenen, en alguerès, extensió velar o palatal durant la conjugació, la qual cosa evita aquest tipus d'acabaments, que són problemàtics en català, en les formes de 1sgPI (cf. *restaurar*, que fa *jo restaur+eig* en alguerès però *jo restaur* [res.táwr] en balear) (sobre els canvis de subconjugació verbal, vg. § 4.2).

⁸ En alguerès, la lateral etimològica de les obertures complexes ha esdevingut ròtica: *prat* (per *plat*), *praça* (per *plaça*), *igrésia* (per *església*), *gròria* (per *glòria*), *crau* (per *clau*), *fror* (per *flor*), *fretxa* (per *fletxa*), etc. Seguint Loporcaro (1997), considerem que el canvi de lateral a bategant en els grups amb obstruents és un canvi lexicalitzat, ja que ni presenta casos sincrònics d'alternança [l]~[r] segons el context ni el pas a bategant es produeix sistemàticament en tots els mots (els grups d'obstruent seguida de lateral són presents en cultismes i mots manllevats, per exemple: *pleura*, *placa*, *globo*, *glòbul*, *client*, *classe*, *flam*, *flauto*, etc.). Per aquest motiu, i en contra de la proposta normativa (vg. Scala 2003: 16), al llarg d'aquest treball reflectim en la forma ortogràfica si el grup es realitza amb bategant o

---

amb lateral. Noteu que també per claredat hem optat per reflectir en la forma ortogràfica altres aspectes que d'acord amb la proposta normativa no han de constar en la llengua estàndard escrita, com ara l'addició d'una *a* inicial (*amescrar*), el tancament de vocals de radicals verbals (*curr*, *curris*, *curri*) i altres alteracions sistemàtiques (*rins* per 'dins', *dumenge* per 'diumenge').

⁹ En l'anàlisi que presenta Serra (1996) de les consonants finals de la 1sgPI en termes d'obertura, es proposa una interpretació alternativa que no fa dependre l'ensordiment de la posició de coda sinó del context final de mot. Serra (1996: § 2.2.3.3), seguint el treball de Steriade (1996), argumenta que en posició final de mot el grau de perceptibilitat del contrast de sonoritat és mínim, i, per tant, la tria de la variant sorda és, en aquesta posició, l'opció articulatòriament menys costosa, o no marcada. Dols (2000) segueix la proposta de Serra (1996). A Dols&Wheeler (1995), en canvi, l'ensordiment final s'explica a partir de la posició de coda que, en aquesta anàlisi, ocupen les obstruents en el nivell de mot (o nivell lèxic), abans de passar a ser resil·labificades com a obertures en el nivell postlèxic. Una anàlisi d'aquest tipus explica l'ensordiment de les obstruents postvocàliques (sil·labificació a nivell de mot: *trob*–[p], *es.criv*–[f], *a.vís*–[s], *cob.r*–[p.r]); però no l'explica en el cas de les postconsonàntiques, perquè aquestes mai no queden associades a la posició de coda durant la derivació (cf. la sil·labificació a nivell de mot de *des.tor.b*: l'obstruent no ocupa la posició de coda i, per tant, no té cap motiu sil·làbic per acabar ensordint-se) (vg. també Pons 2002a).

¹⁰ En el treball de Serra (1996: § 2.2.3.2), només s'analitzen les formes verbals de començament del segle XX reportades per Kuen (1932-34), les quals, segons aquest autor, mantenen l'element palatal en les formes de 1sgPI (*bull* –[ʎ], *engany* –[ɲ]). Cal assenyalar, però, que difícilment es pot derivar el manteniment d'aquestes palatals del caràcter extrasil·làbic especial de la 1sgPI, ja que en aquest estadi les palatals també es mantenen en aquesta posició en altres tipus de mots (cf. *ull* –[ʎ] però *ulls* –[ls], *any* –[ɲ] però *anys* –[ns]). Per tal de mantenir l'anàlisi de les formes de 1sgPI en termes d'obertura, Serra (1996: § 3.1.3) atribueix la generalització actual de les alveolars a l'analogia envers les formes despalatalitzades que apareixen en posició preconsonàntica, la qual cosa hauria forçat l'eliminació del caràcter extrasil·làbic d'aquestes consonants.

¹¹ Només hi ha un exemple amb rotacisme, *jo fil* [fĩr] de *fil·lar* [fi.rá] (cf. les formes nominals *fil* [fĩl], *filadora* [fi.ra.ró.ra]), que s'ha d'interpretar com a lexicalitzat (és a dir, a partir de /r/ en el verb i de /l/ en els nominals). Serra (1996: § 2.2.3.2) generalitza la pronúncia amb ròtica

---

de *jo fil* a tots els casos de *-l/* i també als casos de *-d/* (p. ex., *convid* *-[r]*, *enfad* *-[r]*, *pud* *-[r]*, amb bategant final segons la transcripció d'aquest autor, p. 138). Les nostres dades, i les fonts que hem consultat, presenten per a tots aquests casos una única solució sense rotacisme: amb *-[l]* a *tremol* ('tremolo'), *engul* ('engoleixo'), *anul* ('anul·lo'); amb *-[t]* a *convid* ('convido'), *enfad* ('enfado'), *pud* ('pudo'), *despid* ('acomiado'), *decid* [disít] ('decideixo'), etc.

¹² En l'estudi que segueix, posarem l'èmfasi en el raonament i en la justificació de l'anàlisi que es proposa i no pas en la manera de recollir-ho tècnicament, per a la qual cosa remetem el lector als treballs de Lloret (2002b, 2003), que s'emmarquen dins els postulats de la teoria de l'optimitat i, més concretament, dins el model dels 'paradigmes òptims' (*Optimal Paradigms*) proposat per McCarthy (2001). La decisió ha estat presa atenent el motiu d'aquest volum, d'homenatge al mestre Joan Veny, el qual ens ha ensenyat a respectar i a 'escoltar', per damunt de qualsevol generalització i formalisme, les dades (un aspecte del mestratge de Joan Veny que també va destacar, i no per atzar, M. Àngels Massip en el volum II, pp. 5-6 d'aquesta *Miscel·lània*).

¹³ El contrast paradigmàtic sembla actiu en algun cas aïllat, com ara en la pronunciació innovadora del present d'indicatiu del verb *morir* a Palma: (*jo*) *mor* [mór], (*ell*) *mor* [mó]. Observeu, però, que tampoc aquí el contrast paradigmàtic explicaria la pronunciació amb bategant de la 2sgPI, (*tu*) *mors* [mórs] (en el paradigma: [mór], [mórs], [mó]). Sembla, doncs, que el contrast és un factor important per explicar la tendència a un determinat canvi, però no explica la situació sincrònica més estable i generalitzada. En el mateix sentit caldria interpretar la tendència a simplificar els grups consonàntics finals de la 3sgPI en eivissenc reportada per Pons (2002a) (cf. (*jo*) *sent* [sént], (*ell*) *sent* [sén]).

¹⁴ Aquesta exigència de la teoria prosòdica va ser recollida inicialment a través de la 'Convenció d'elisió dels elements no incorporats a l'estructura prosòdica', o *Stray Erasure Convention*.

¹⁵ Noteu que aquesta explicació assumeix que el masculí presenta un al·lomorfe secundari *o*, en contra de l'absència total de marca de masculí que es defensava a Lloret&Viaplana (1992, 1997). Es reforça, en canvi, la hipòtesi d'aquests autors segons la qual totes les altres terminacions marginals nominals (*-u*, *-i*, *-us*, *-s*) no són pròpiament marques de gènere. No deu ser pas per casualitat que a la mateixa conclusió arribin, per altres motius, Clua (1998) i

---

Bonet&Lloret&Mascaró (2003).

¹⁶ Des del punt de vista del marcatge, la tendència històrica apuntada és que les formes no marcades exerceixen pressió sobre les altres, però s'ha constatat que aquesta relació es veu sovint alterada (vg. nota 17). Per aquest motiu, es considera més adequada la hipòtesi de partida segons la qual totes les formes d'un paradigma flexiu mantenen una relació simètrica (cf. McCarthy 2001). Des d'aquesta perspectiva, qualsevol forma pot influir, o exercir pressió analògica, sobre una altra sempre que hi hagi un motiu fonològic (sovint de tipus fonotàctic o prosòdic) que expliqui la relació de determinades formes o estructures.

¹⁷ Des del punt de vista històric, el canvi s'esdevingué primer en el plural per assimilació regressiva de la ròtica a la sibilant ($-rs > -ss > -s$) i després s'estengué per analogia a les formes de singular (vg. Recasens 1991: § 17.3.2.2). Aquí, per tant, la pressió analògica s'ha exercit de la forma marcada (la de plural) a la no marcada (la de singular).

¹⁸ Tampoc no és fortuït que en la flexió verbal la $-n$ sempre es mantingui quan és marca de tercera persona del plural, ja que les marques de persona són morfs estables, amb una sola forma fonològica, que identifiquen unívocament cada persona verbal ($-s$ per a 2sg, $-m$ per a 1pl, $-u$ per a 2pl i $-n$ per a 3pl). A la pràctica, doncs, en la flexió verbal l'elisió de $-n$ queda gairebé sempre bloquejada per qüestions morfològiques.

¹⁹ A Bonet&Lloret (en premsa) s'utilitza el mateix criteri per justificar determinades formes dels clítics en català oriental central. Els mots afectats per l'elisió de $-n$ o $-r$ esmentada anteriorment contradiuen, òbviament, aquesta tendència. No deu ser pas fortuït que l'elisió de segments consonàntics finals afectin la nasal i la ròtica: universalment, les consonants sonants en posició final s'elideixen amb més facilitat que no pas les obstruents perquè a final de mot marquen amb menys contundència el límit d'aquest constituent prosòdic a causa de la poca distància de sonicitat que hi ha entre les vocals i les consonants sonants. Segurament també per això en algunes àrees del català la tendència col·loquial és afegir una consonant en els casos de manteniment d'aquestes consonants (*or-t* per *or*, *car-t* per *car*; *amen-t* per *amén*, *tren-c* per *tren*).

²⁰ La situació descrita s'adiu perfectament amb la solució que presenten els pocs verbs de les altres conjugacions que presenten radicals amb diftong [uw] final. Per exemple, en balear *lluir* fa en el present d'indicatiu, entre altres formes amb elements velars o palatals, *llu* [lúw], *lluus* [lúws], *lluu* [lúw], *lluim* [lu.ím], *lluïu* [lu.íw], *lluen* [lú.ən], i en el present de subjuntiu *lluï* [lú.i], *lluïs* [lú.is], *lluï* [lú.i], etc.

---

²¹ Segons Scala, els verbs de la conjugació I que prenen extensió palatal són sardismes, préstecs moderns de l'italià o verbs catalans poc usats: *animar*, *arruiar* ('malgastar'), *atuar* ('cuidar'), *augurar*, *considerar*, *criticar*, *darriar* ('retrocedir'), *educar*, *eliminar*, *esperdiciar* ('malgastar'), *estroniar* ('esternudar'), *esvariar* ('desvariar'), *fusilar* ('afusellar'), *limitar*, *nadar*, *ocupar*, *participar*, *preocupar*, *pronunciar*, *restaurar*, *senyalar*, *telefonar*, *variar*, etc. (vg. Bosch 2002: 154, Scala 2003: 52-53).